

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

Sprogbaseret evaluering

- rapport fra et udviklingsprojekt/Nationalt Videncenter for Læsning

Baggrund

Projektet udspringer af et interventionsprojekt¹ under Nationalt Videncenter for Læsning og Glostrup Kommune i skoleåret 2008-09: *Faglæs – at læse og skrive med sprog*.

Dette projekt har trukket på teoridannelser omkring sprogbaseret undervisning som den findes hos Jim R. Martin, John Polias, Bewerly Derewianka, Joan Rothery m.fl., og konkret metodisk har de deltagende lærere arbejdet ud fra David Rose's læsepædagogik *Reading to learn* og australsk genrepædagogik ud fra Bewerly Derewianka, Jim R. Martin og Joan Rothery.

Projektet i Glostrup Kommune har rejst behov for samtidig at udvikle redskaber til evaluering af elevers udbytte af en sprogbaseret undervisning. Dette er baggrunden for projektet *Sprogbaseret evaluering*.

Formål

Formålet med projektet *Sprogbaseret evaluering* er at undersøge hvorvidt en undervisning der arbejder med et fokus på sprog, og hvor lærerne endvidere samarbejder i teamet om sprogbaseret undervisning generelt, har en effekt i forhold til at udvikle elevernes sproglige ressourcer i fagene.

Er dette tilfældet, er det antagelsen at elevernes faglige læring vil understøttes, ligesom deres læseforståelse i fagene vil blive styrket – kort sagt at deres mulighed for at begå sig i faget vil blive styrket. Læringsteoretisk bygger projekt *Faglæs* på en sociokulturel tradition, men med afsæt i de nævnte forskere der særligt betoner en sprogbaseret læring.

Projekt *Faglæs* ønsker at udvikle elevernes sproglige ressourcer i fagene, og i forslaget til en sprogbaseret evaluering har vi valgt at operationalisere dette ellers komplekse område ved særligt at undersøge elevernes genrebevidsthed i de skriftlige data der indsamles. Beskrivelsen og vurderingen sker med udgangspunkt i den systemisk funktionelle lingvistik – i den sammenhæng forstår vi genre (i samspil med konteksten) som social proces². Her bliver registerbegrebet af afgørende betydning hvis man ikke alene skal forholde sig til den tekst der er på programmet, men også til den pædagogiske kontekst. Dette er især beskrevet af Mary Macken-Horarik der med sin vægt på kritisk literacy står i modsætning til en genrekundskabs-pædagogik³.

Intentioner

Der har været to intentioner med evalueringen af projekt *Faglæs*. Den skulle være bedømmelsesorienteret i forhold til effekten af undervisningen, men samtidig

vidensorienteret for så vidt der ikke findes empiriske undersøgelser af elevers skriftlige og mundtlige sprog i alle fag på tværs af flere årgange i Danmark. På trods af at evalueringens kriterier *tilnærmelsesvist* har været fastsat før evalueringens start, og at de udelukkende har været sat af evaluatorgruppen og ikke af de deltagende lærere og andre interessenter, så forventer vi altså ikke kun at få bedømt hvorvidt målene for det aktuelle projekt *Faglæs* indfries, men også at få kvalitativ

---

¹ Ravn 2007

² Martin & Rose 2008

³ Macken-Horarik 2002

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

viden om elevers sproglige præstationer i fag fra 2. -6. klasse. Vi har ikke på forhånd opstillet kriterier for hvor mange sproglige indikatorer der skal være til stede før en elev på et givent klassetrin i sin tekst eller i sit mundtlige sprog kan siges at give udtryk for genrebevidsthed og et fagligt sprog, men har i første omgang haft til hensigt at vurdere præstationen i forhold til kontrolklassen på samme trin. Heraf evalueringens vidensorienterede intention og understregningen af at kriterierne kun tilnærmelsesvist er sat fra starten.

I uddannelsessammenhænge er der aktuelt fokus på andre evalueringsmodeller end den effektevaluering vi har tilstræbt⁴. Det gælder de såkaldte procesorienterede evalueringsmodeller som fx responsiv evaluering hvis styrke som evalueringsform er at de inddrager deltagerens syn og oplevelse og lever op til aktuelle læringsyn⁵. Evalueringen i forbindelse med projekt *Faglæs* har imidlertid ikke et læringsmæssigt sigte, men fungerer dels som en resultatmåling og dels som vidensgenererende evaluering (jvf. ovenfor).

Effektevalueringens akilleshæl er at validiteten ofte er lav fordi det er problematisk at afgrænse og isolere mulige årsager til en given virkning. Klassisk effektevaluering kendes da også primært inden for sundhedsområdet hvor man tilnærmelsesvist kan isolere årsager og virkninger i eksperimentelle effektmålinger.

I vores tilfælde ønsker vi at evaluere midt i en mangefacetteret virkelighed og i forhold til komplekse forhold hvor det kan være et direkte fejlskud at slutte mellem årsager og virkninger.

Der er flere modeller der forsøger at opdatere den klassiske effektevaluering, herunder *realistisk evaluering*⁶ som stadig er interesseret i kausalitetsforhold, men især retter sig mod evaluering af virkninger af tiltag i virkeligheden, og ikke mod effektmålinger i isolerede forsøg.

Validiteten er i vores forsøg blevet forhøjet gennem justering af kriterier undervejs og gennem fokus på kontekstens betydning. Desuden har vi gennem brug af et såkaldt *koordineret design* hvor man mikser evalueringsmetoder, til en vis grad forsøgt at tage højde for andre årsagsfaktorer til elevernes sproglige ressourcer end undervisningen. Det er bl.a. opnået gennem brug spørgeskemaer til lærerne undervejs og ved projektets afslutning for at få mulighed for at inddrage deres vurderinger af projektet og dets virkning samt af mulige årsager til en eventuel udvikling af elevernes sproglige ressourcer og faglighed (se i øvrigt det følgende afsnit om dataindsamling for andre informationskilder til evalueringen).

Dataindsamling

I projekt *Faglæs* har lærere fra 8 klasseteams deltaget. Derudover har der været tilknyttet kontrolklasser på klassetrinnene 2.-6. klasse. Vi har indsamlet elevernes skriftlige produkter i de fag hvor der optræder sådanne, både før projektets start, midtvejs (fra første praksisfase) og mod slutningen (fra anden praksisfase).

Vi havde i udgangspunktet planer om at inddrage mundtlige optagelser af udvalgte elever fra de tekstfrie fag. *Dette har imidlertid vist sig ikke at kunne realiseres.*

Derudover har vi interviewet elever fra enkelte klasser om hvordan de har arbejdet i deres fag. Lærerne har svaret på spørgeskemaer midtvejs og afslutningsvist, ligesom to lærere er blevet interviewet nærmere om deres oplevelse og vurdering af *Faglæs* i forhold til deres fag.

⁴ Effektevalueringen er knyttet til projekt *Faglæs*' design som et interventionsprojekt.

⁵ Således kan vores valg af evalueringsmodel kategoriseres under det der også betegnes 2. generationsevaluering, og ikke de senere 3. og 4. generationsevalueringer (Bendixen 2005, efter Guba & Lincoln 1987).

⁶ Denne evalueringsmodel er beskrevet nærmere i blandt andet Krogstrup 2006.

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

De obligatoriske test, som i forvejen tages i dansk og matematik, indgår også som datamateriale.

Dataudvælgelse og -bearbejdning

Vi har valgt særligt at se på skriftlige produkter fra to klasser (alle fag) og tre fagsøjler (alle deltagende klassetrin).

De to klasser er:

- 3. b på Vestervang der deltager med fagene dansk og natur/teknik
- 5.c på Søndervang der deltager med fagene engelsk, matematik, sløjd, og billedkunst

Fagsøjlerne er: natur/teknik, matematik og dansk.

Elev- og lærerinterviews er også blevet foretaget i netop de to udvalgte klasser. Disse interviews kan pege på nogle tendenser, men vil først og fremmest fungere som eksempelmateriale, og de indgår derfor ikke i den sprogbaserede evaluering.

Ligeledes ser vi kun på slutteksterne, mens teksterne indsamlet forud og midtvejs kan fungere som reference.

Konsulenterne i Glostrup Kommune screener sluttekster fra de udvalgte klasser og fag ud fra det udviklede værktøj til sprogbaseret evaluering, mens vi (Kristine Kabel, Ruth Mulvad og Jesper Bremholm) foretager enkelte kvalitative analyser fra i første omgang de to klasser (og ikke fagsøjlerne) med henblik på dels at evaluere det udviklede værktøj, og dels at indkredse hvilke sproglige træk der karakteriserer elevtekster skrevet som led i sprogbaseret undervisning (jvf. evalueringens vidensudviklende intention).

Som reference har vi i løbet af projektet brugt resultater fra en større undersøgelse i Australien i form af såvel evalueringskriterier som beskrivelser af elevsprog tilvejebragt af denne undersøgelse (Christie & Derewianka 2008).

Fra vurderende til deskriptivt - beskrivelse af det udviklede evalueringsværktøj

Evalueringsværktøjet til screeningerne af elevtekster er udformet som et registreringsskema og udviklet i flere omgange.

I første omgang valgte vi at se på genre og genrestruktur, leksikalsk tæthed samt elementer fra den eksperimentelle metafunktion: nominalgrupper, nominaliseringer og procestyper. Desuden indgik en vurdering på registerniveau inden for mode (se bilag 1).

Trækkene skulle vurderes i forhold til genren og i forhold til klassetrinnet på en skala fra 1-5.

I første omgang var registreringsskemaet altså styret af en bedømmelsesintention. Problemet er imidlertid skitseret ovenfor: hvilke kriterier baserer vurderingen sig på når der i dansk sammenhæng ikke eksisterer større empiriske undersøgelser af hvad der kendetegner elevers sprog i forskellige fag på forskellige klassetrin.

I anden omgang justerede vi derfor registreringsskemaet (på baggrund af de første kvalitative analyser) så det i højere grad kunne ligge til grund for en deskriptiv analyse. Det skete ved at fjerne vurderingen af de lingvistiske træk i forhold til klassetrinnet og erstatte dem med konkrete eksempler på disse træk fra teksten (se bilag 2). De konkrete eksempler kan bruges til en nærmere kvalitativ analyse af fx teknikaliteten i sprogbrugen – dvs. hvor fagspecifik den er.

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

Desuden valgte vi at ændre kategorierne omkring genre og genrestruktur fordi eleverne i praksis kun sjældent skriver genre-rene tekster. Hvis eksempelvis et info-ark om Atlas vurderes alene som en informerende beskrivelse, risikerer man at overse centrale teksttræk. I stedet angives elevtekstens specifikke genre, det anføres hvilken hovedgenre teksten hører under, og tekststrukturen vurderes så i forhold til den specifikke genre.

Vi ønsker stadig konsulenternes umiddelbare vurdering af elevteksten, men har i anden omgang valgt at dette må ske som en samlet vurdering. Kriterierne er stadig ikke empirisk begrundede, og den samlede vurdering vil derfor basere sig på konsulenternes personlige erfaring. Denne svarkategori i skemaet kan derfor blot fungere som et interessant bud.

Registreringsskemaets kategorier

Vi har valgt kategorier der kan indikere graden af skriftsproglighed og graden af teknikalitet, dvs. hvor faglig sprogbrugen er.

Hvad angår skriftsproglighed, dækkes den af kategorierne om leksikalsk tæthed, samt nominaliseringer og længden af nominalgrupper. I sin efterhånden ofte citerede artikel »Livet som substantiv« betegner Martin (1998) det at mestre nominaliseringer som at åbne en ladeport ind til fagsprogets verden. Desuden kan nominaliseringer bidrage til æstetisk værdi i fiktive, berettende tekster.

Processerne kan i højere grad sige noget om genrebeherskelse, og for de relationelle processers vedkommende også noget om elevens sproglige ressourcer i forhold til netop at beskrive verden som relationer frem for fx tidslige begivenheder. Desuden kan variationen af fx materielle processer i fiktive, berettende tekster være udtryk for en litterær ressource.

Graden af teknikalitet kan indkredses deskriptivt gennem eksempler på de valgte træk. Vi har som nævnt i de kvalitative analyser ønsket at sammenholde disse analyser med det empiriske materiale fra Australien. Derudover har vi i de kvalitative analyser valgt at se på yderligere en række lingvistiske træk som ikke kan indfanges i registreringsskemaet.

Hvad kan skemaet ikke sige noget om?

Der er naturligvis en række træk ved elevernes sproglige ressourcer som registreringsskemaet ikke kan indfange. Det gælder fx elevernes multimodale ressourcer (forholdet mellem verbalsprog og illustrationer i blandt andet plancher) eller opfindsomhed i de fiktive tekster etc.

Men da vi har valgt at udvikle et sprogbaseret evalueringsskema, vil vi særligt vurdere registreringsskemaets begrænsninger i forhold til et systemisk funktionelt beskrivelesperspektiv. Konkret har vi valgt at sammenholde registreringsskemaets kategorier med kategorierne i den australske undersøgelse som de formidles i *School Discourse* (Christie & Derewianka 2008) (bilag 3). Her er det særligt det tekstlingvistiske niveau som er interessant, selvom vi ikke berører det i registreringsskemaet. I SFL kan tekstlingvistiske træk siges at optræde inden for den ideationelle metafunktion (særligt den logiske) og den tekstuelle metafunktion. I kohæsiostermer handler det om at se på henholdsvis sætningskoblinger (den ideationelle metafunktion), referencekoblinger (den tekstuelle metafunktion) og tema/rema-mønstre (den tekstuelle metafunktion).

Skematisk opstillet ser registreringsskemaet ikke på nedenstående:

Den ideationelle metafunktion

- Typer af deltager
Kun delvist med i nominalgrupper, men disse optræder også i omstændigheder
- Typer af relationelle processer

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

Dette kan særligt være interessant i tekster inden for den naturfaglige område

- Typer af omstændigheder
- Logiske forbindere⁷

Dette kan være interessant at se på i fx berettende tekster: hvor varieret bruges de?

Desuden har vi i Faglæs arbejdet med forbinderord under ét

Den interpersonelle metafunktion

- Evaluation
I School Discourse arbejdes med appraisal
- Mood

Den tekstuelle metafunktion

- Tema/rema
- Referencekoblinger

Beskrivelse af de kvalitative analyser

Hvad tekstvalget angår, så har vi valgt at se på tre tekster fra hver klasse der kan siges at udgøre klassens spænd – fra under middel til over middel (inklusive en middeltekst). Vurderingen af niveauet baserer sig på vores skøn ud fra en første gennemlæsning af elevteksterne.

Med udgangspunkt i registreringsskemaets deskriptive kategorier og vores egen grundige analyse sammenholder vi elevteksterne med den empiriske beskrivelse i *School Discourse* af elevsprog inden for hhv. engelsk, historie og naturfag.

Ud over kategorierne i registreringsskemaerne ser vi i vores kvalitative analyser på typer af deltagere, processer (ikke typer af relationelle processer) og omstændigheder samt på den tekstuelle metafunktion. Derudover, men afhængigt af den konkrete elevtekst, i nogle tilfælde også på den ideationelle metafunktion.

Spørgsmål til evalueringen

Sammenfattende er nogle af spørgsmålene til udviklingen af dette sprogbaserede evalueringsredskab:

- Er det validt at bruge elevers genrebeherskelse som udtryk for deres sproglige ressourcer - både generelt og i forhold til det sprogbaserede læringssyn som projektet bygger på?
- Er det validt at slutte fra elevers sproproduktion til deres sprogreception, mere specifikt til deres læseforståelse?
- Er kategorierne i registreringsskemaet valide i forhold til at sige noget om graden af skriftsproglighed – både generelt og i forhold til et SFL-perspektiv?
- Hvad skal der til for at registreringsskemaet bliver håndterbart – og skal det være det for en bredere gruppe?

⁷ I *School Discourse* er de logiske forbindere medtaget under transitivitsanalyse, mens de også kan siges at have en tekstuel funktion. I fx *Language and Literacy* (Dare & Polias 2004) ses udelukkende på de logiske forbindere under den tekstuelle metafunktion, mens kun den eksperientelle metafunktion undersøges under field.

Sprogbaseret evaluering

rapport fra et udviklingsprojekt under Nationalt Videncenter for Læsning

Litteraturliste

Bendixen, Carsten (2005): *Evaluering og læring*, Kroghs Forlag

Christie, Frances & Derewianka, Beverly (2008): *School Discourse*, Continuum

Dare, Brian & John Polias (2004): *Language & Literacy*, University of New South Wales

Krogstrup, Hanne Kathrine (2006): *Evalueringsmodeller*, 2. udgave, Academica

Macken-Horarik, Mary (2002): »Something to Shoot For« in: Jones, Ann M. (ed.): *Genre in the Classroom. Multiple Perspectives*, Lawrence Erlbaum

Martin, Jim R. (1998): »Livet som substantiv: en undersøkelse av naturvitenskapenes og humanioras univers« in: Berge, Coppock, Maagerø (red.): *Å skape mening med språk. En samling artikler av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin*, LNU/Cappelen

Martin, Jim R. & Rose, David (2008): *Genre Relations. Mapping Culture*, Equinox

Ravn, Ib (2007): »At forske en anden verden frem« in: Engelhart, Robin m.fl.(red): *Tankestreger – tværvideenskabelige nybrud*, Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

Links

Sprogbaseret evalueringsmateriale:

New South Wales: <http://k6.boardofstudies.nsw.edu.au>

South Australia: <http://www.sacsa.sa.edu.au/eslevidence/>

David Rose: Reading to learn <http://readingtolearn.com.au/>